

**RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA INTELLEKTUAL XIZMATLAR
BOZORINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA XORIJIY TAJRIBALAR
TAHLILI**

Ravshanov Nodirjon Begaliyevich

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada raqamli iqtisodiyot va bilimlar jamiyati shakllanishi sharoitida intellektual xizmatlar bozorining mazmuni, tarkibiy yo'nalishlari va global rivojlanish tendensiyalari yoritilgan. Unda ilmiy-tadqiqot ishlanmalari, IT xizmatlari, konsalting, injiniring, elektron ta'lim, moliyaviy va yuridik ekspertiza kabi yuqori qo'shilgan qiymatga ega xizmatlarning zamonaviy iqtisodiyotdagi strategik ahamiyati asoslab berilgan. Shuningdek, AQSh, Hindiston, Janubiy Koreya, Estoniya va Yevropa Ittifoqi tajribalari asosida intellektual xizmatlarni rivojlantirishda inson kapitali, raqamli infratuzilma, innovatsion ekotizim, intellektual mulk himoyasi hamda davlat siyosatining o'rni tahlil qilingan. Tadqiqotda intellektual xizmatlarning raqamlashtirish, sun'iy intellekt, platformaviy xizmatlar va transchegaraviy eksport orqali jadal rivojlanayotgani ilmiy jihatdan asoslangan.*

Kalit so'zlar: *intellektual xizmatlar, raqamli iqtisodiyot, inson kapitali, innovatsion xizmatlar, sun'iy intellekt, platformaviy iqtisodiyot, xizmatlar eksporti, intellektual mulk, raqamli infratuzilma, xorijiy tajriba.*

Kirish.

So'nggi yillarda jahon iqtisodiyotida kuzatilayotgan chuqur strukturaviy o'zgarishlar xizmatlar sektorining, ayniqsa intellektual xizmatlar segmentining keskin faollashuviga olib keldi. Globallashuv jarayonlarining jadallashuvi hamda raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi natijasida iqtisodiy tizimlarda yangi qiymat yaratish mexanizmlari shakllanmoqda. Ushbu jarayonda bilim, axborot va innovatsiyaga asoslangan xizmatlar iqtisodiy taraqqiyotning muhim omiliga aylanib bormoqda.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida xizmatlar bozori an'anaviy chegaralardan chiqib, global integratsiyalashgan tizimga aylanmoqda. Ayniqsa, intellektual xizmatlar – ilmiy-tadqiqot ishlanmalari, axborot texnologiyalari, konsalting, injiniring, moliyaviy va yuridik xizmatlar – yuqori qo'shilgan qiymatga ega bo'lganligi sababli iqtisodiy o'sishni ta'minlashda yetakchi o'rin egallamoqda. Bunday xizmatlarning rivojlanishi nafaqat ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi, balki boshqaruv qarorlarini qabul qilish sifatini ham sezilarli darajada yaxshilaydi.

Zamonaviy sharoitda sun'iy intellekt, katta hajmdagi ma'lumotlar (Big Data), bulutli hisoblash kabi ilg'or texnologiyalar intellektual xizmatlar bozorining rivojlanishiga yangi sur'at bag'ishlamoqda. Natijada xizmatlar ko'rsatish jarayonlari avtomatlashtirilmoqda, ularning tezkorligi va aniqligi ortmoqda, xizmatlar esa raqamli platformalar orqali keng

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

miqyosda taqdim etilmoqda. Bu holat xizmatlar eksportini rivojlantirish va xalqaro iqtisodiy aloqalarni mustahkamlash uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda.

Shu bilan birga, ilg‘or xorijiy tajriba shuni ko‘rsatadiki, intellektual xizmatlar sektorining barqaror rivojlanishi ko‘p jihatdan inson kapitali sifati, innovatsion infratuzilma darajasi va davlat tomonidan olib borilayotgan strategik siyosat bilan chambarchas bog‘liqdir. AQSh, Hindiston, Janubiy Koreya va Estoniya kabi mamlakatlarda mazkur soha iqtisodiyotning ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida shakllanib, yuqori eksport salohiyatiga ega bo‘lmoqda.

Asosiy qism.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida intellektual xizmatlar bozori global iqtisodiyotning eng tez rivojlanayotgan segmentlaridan biri sifatida shakllanmoqda. Ushbu jarayon xizmatlar tarkibining murakkablashuvi, innovatsion texnologiyalarning keng joriy etilishi hamda inson kapitalining ustuvor ahamiyat kasb etishi bilan izohlanadi.

1-jadval

Intellektual xizmatlar bozorining asosiy rivojlanish tendensiyalari

№	Rivojlanish tendensiyasi	Mazmuni	Kutilayotgan natija
1	Xizmatlarning raqamlashtirilishi	IT, AI, Big Data va bulutli texnologiyalar asosida xizmat ko‘rsatish	Tezkorlik va samaradorlik oshadi
2	Platformaviy xizmatlar modeli	Upwork, Fiverr, Toptal kabi platformalar orqali xizmatlar ko‘rsatish	Xizmatlar bozori globallashadi
3	Transchegaraviy xizmatlar eksporti	IT, konsalting, dizayn, injiniring xizmatlarining xalqaro bozorda kengayishi	Eksport salohiyati ortadi
4	Ochiq innovatsion model	Universitet–biznes–davlat hamkorligi	Ilmiy ishlanmalar tijoratlashtiriladi
5	Intellektual mulk himoyasi	Patent, mualliflik huquqi va texnologik yechimlarni himoyalash	Innovatsion faollik rag‘batlantiriladi

1-jadvaldan ko‘rinadiki, intellektual xizmatlar bozorining rivojlanishi, avvalo, raqamli texnologiyalar, inson kapitali va innovatsion infratuzilma bilan bevosita bog‘liq. Ayniqsa, platformaviy xizmatlar modeli xizmat ko‘rsatuvchi va iste‘molchi o‘rtasidagi masofani qisqartirib, xizmatlar eksportini jadallashtirmoqda. Bu esa intellektual xizmatlarni zamonaviy iqtisodiyotning strategik yo‘nalishiga aylantirmoqda.

Berilgan 1-rasmda intellektual xizmatlar bozorining shakllanishi va rivojlanishining mantiqiy-ketma-ket modeli tizimli ravishda aks ettirilgan. Modelning yuqori qismida joylashgan “Raqamli iqtisodiyot” tushunchasi butun jarayonning boshlang‘ich asosiy omili

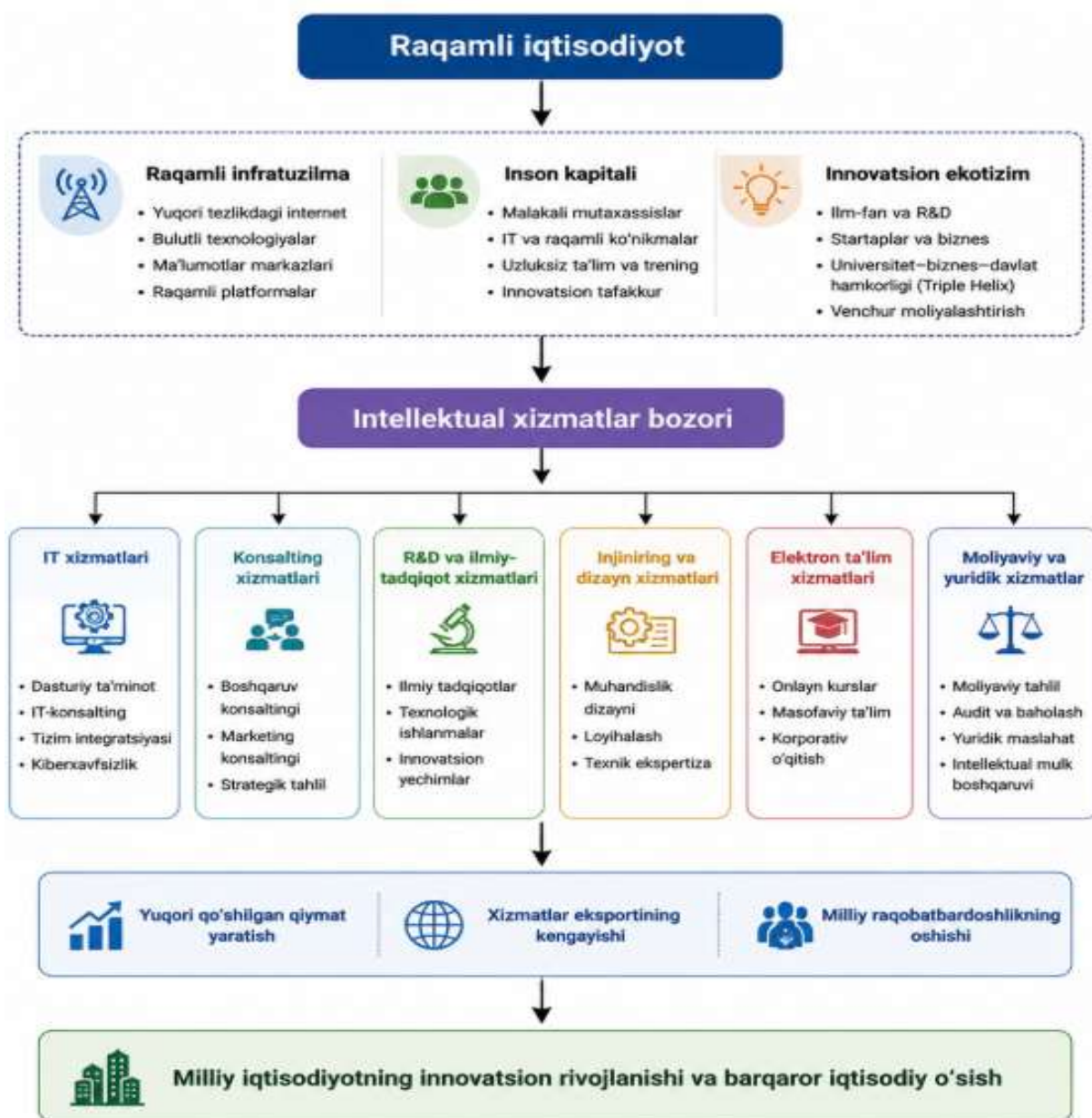

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

sifatida namoyon bo‘lib, iqtisodiy tizimlarning raqamli transformatsiyasi barcha keyingi bosqichlarning shakllanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatishini bildiradi.

Rasmning keyingi bosqichida uchta asosiy tayanch omil – raqamli infratuzilma, inson kapitali va innovatsion ekotizim ajratib ko‘rsatilgan. Ushbu omillar o‘zaro integratsiyalashgan holda intellektual xizmatlar bozorining rivojlanishiga zamin yaratadi. Xususan, raqamli infratuzilma (internet, bulutli texnologiyalar, platformalar) xizmatlarni texnik jihatdan ta’minlasa, inson kapitali (malakali mutaxassislar, IT ko‘nikmalar) xizmatlarning sifat darajasini belgilaydi. Innovatsion ekotizim esa ilm-fan, biznes va davlat o‘rtasidagi hamkorlik orqali yangi xizmat turlarini yaratish imkonini beradi.

1-rasm. Raqamli iqtisodiyot sharoitida intellektual xizmatlar bozorining rivojlanish modeli

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

Modelning markaziy qismida “Intellectual xizmatlar bozori” joylashgan bo‘lib, u yuqoridagi omillarning o‘zaro ta’siri natijasida shakllanadi. Ushbu bozor tarkibiy jihatdan bir nechta muhim segmentlardan iborat: IT xizmatlari, konsalting, ilmiy-tadqiqot ishlanmalari (R&D), injiniring va dizayn xizmatlari, elektron ta’lim hamda moliyaviy-yuridik xizmatlar. Bu segmentlarning har biri yuqori qo‘shilgan qiymat yaratish xususiyatiga ega bo‘lib, zamonaviy iqtisodiyotda strategik ahamiyat kasb etadi.

Rasmning quyi qismida intellektual xizmatlar bozorining natijalari aks ettirilgan. Jumladan, yuqori qo‘shilgan qiymat yaratish, xizmatlar eksportining kengayishi va milliy raqobatbardoshlikning oshishi asosiy iqtisodiy samaralar sifatida ko‘rsatilgan. Bu esa o‘z navbatida milliy iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishi va barqaror iqtisodiy o‘shishini ta’minlaydi.

2-jadval

Xorijiy davlatlarda intellektual xizmatlarni rivojlantirish tajribasi

Davlat / hudud	Asosiy model	Ustuvor yo‘nalish	Iqtisodiy ahamiyati
AQSh	Universitet–startap–biznes integratsiyasi	AI, Big Data, kiberxavfsizlik, R&D	Innovatsiyalarni tijoratlashtirish kuchli
Hindiston	IT xizmatlari eksporti modeli	Dasturiy ta’minot, BPO, IT-konsalting	Xizmatlar eksporti yuqori ulushga ega
Janubiy Koreya	Davlat qo‘llab-quvvatloviga asoslangan model	AR-GE, elektron ta’lim, texnologik xizmatlar	Yuqori texnologik xizmatlar rivojlangan
Estoniya	Raqamli davlat modeli	e-Residency, X-Road, raqamli xizmatlar	Davlat xizmatlari eksport salohiyatiga ega
Yevropa Ittifoqi	Yagona raqamli bozor modeli	Horizon Europe, Digital Europe	Transchegaraviy xizmatlar erkinlashadi

2-jadval tahlili shuni ko‘rsatadiki, har bir mamlakat intellektual xizmatlarni rivojlantirishda o‘ziga xos modelga ega. AQSh tajribasida ilm-fan va biznes integratsiyasi ustuvor bo‘lsa, Hindiston IT xizmatlari eksporti orqali global bozorda yetakchi o‘rin egallamoqda. Estoniya tajribasi esa kichik davlatlar ham raqamli xizmatlar orqali xalqaro raqobatbardoshlikka erishishi mumkinligini ko‘rsatadi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

2-rasm. Intellektual xizmatlar bozorini rivojlantiruvchi asosiy omillar va ularning natijalari

Berilgan 2-rasmda intellektual xizmatlar bozorining rivojlanishiga ta’sir etuvchi omillar va ularning yakuniy iqtisodiy natijalari tizimli yondashuv asosida ifodalangan. Modelning yuqori qismida “Intellektual xizmatlar bozori” markaziy obyekt sifatida olinib, uning rivojlanishi uchta asosiy omilga bog‘liqligi ko‘rsatilgan: inson kapitali, raqamli infratuzilma va davlat siyosati.

Birinchi omil – inson kapitali – intellektual xizmatlar sifatini belgilovchi asosiy resurs sifatida namoyon bo‘ladi. Rasmda bu omil tarkibiga malakali kadrlar, IT va raqamli ko‘nikmalar, uzluksiz ta’lim hamda innovatsion tafakkur kirishi ko‘rsatilgan. Bu esa shuni anglatadiki, zamonaviy sharoitda intellektual xizmatlar bozori rivoji bevosita bilim va kompetensiyaga ega mutaxassislar bilan bog‘liq.

Ikkinchi muhim omil – raqamli infratuzilma – xizmatlar ko‘rsatishning texnologik asosini tashkil etadi. Yuqori tezlikdagi internet, bulutli texnologiyalar, raqamli platformalar va axborot xavfsizligi tizimlari intellektual xizmatlarning tezkor, ishonchli va keng miqyosda taqdim etilishini ta’minlaydi. Shu sababli, raqamli infratuzilma darajasi xizmatlar eksporti va bozordagi raqobatbardoshlikka bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Uchinchi omil – davlat siyosati va qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari – intellektual xizmatlar sektorining institutsional asosini belgilaydi. Rasmda innovatsion strategiyalar, soliq imtiyozlari, xususiy sektor bilan hamkorlik va intellektual mulkni himoya qilish kabi yo‘nalishlar ajratib ko‘rsatilgan. Bu omillar xizmatlar bozorining barqaror rivojlanishi uchun zarur muhitni shakllantiradi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

Mazkur uch omil o‘zaro integratsiyalashgan holda “innovatsiya va intellektual xizmatlar rivojlanishi” jarayonini yuzaga keltiradi. Bu jarayon esa rasmning quyi qismida aks ettirilgan asosiy iqtisodiy natijalarga olib keladi. Jumladan:

- xizmatlar eksportining kengayishi – transchegaraviy xizmatlar hajmining oshishi va yangi bozorlarga chiqish imkoniyati;
- yuqori qo‘shilgan qiymat yaratish – intellektual xizmatlarning yuqori rentabelligi va iqtisodiy samaradorligi;
- bandlik va ish o‘rinlari oshishi – yangi kasblarning paydo bo‘lishi va malakali ishchi kuchiga talabning ortishi;
- milliy raqobatbardoshlik va barqaror iqtisodiy o‘shish – iqtisodiy salohiyatning mustahkamlanishi.

Umuman olganda, 2-rasm tahlili shuni ko‘rsatadiki, intellektual xizmatlar bozorining samarali rivojlanishi kompleks yondashuvni talab qiladi. Ya’ni, inson kapitalini rivojlantirish, zamonaviy raqamli infratuzilmani shakllantirish va davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash choralari uyq‘unlashtirish orqali ushbu sektor iqtisodiy o‘shishning strategik drayveriga aylanishi mumkin.

Xulosa.

Olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, raqamli iqtisodiyot sharoitida intellektual xizmatlar bozori zamonaviy iqtisodiy taraqqiyotning muhim strategik yo‘nalishlaridan biriga aylanmoqda. Mazkur bozorning rivojlanishi inson kapitali, raqamli infratuzilma, innovatsion ekotizim va davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarining o‘zaro uyg‘unligiga bevosita bog‘liqdir.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, intellektual xizmatlar yuqori qo‘shilgan qiymat yaratish, xizmatlar eksportini kengaytirish, yangi ish o‘rinlarini shakllantirish hamda milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishda muhim omil sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ayniqsa, IT xizmatlari, konsalting, ilmiy-tadqiqot ishlanmalari, injiniring, elektron ta’lim va moliyaviy-yuridik xizmatlar raqamli transformatsiya jarayonida eng faol rivojlanayotgan yo‘nalishlar sifatida ajralib turadi.

Xorijiy tajribalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, AQShda universitet–biznes hamkorligi, Hindistonda IT xizmatlari eksporti, Janubiy Koreyada davlat qo‘llab-quvvatlovi, Estoniyada raqamli davlat modeli va Yevropa Ittifoqida yagona raqamli bozor konsepsiyasi intellektual xizmatlar sektorining rivojlanishida muhim amaliy ahamiyatga ega. Ushbu tajribalar intellektual xizmatlar bozorini rivojlantirishda inson kapitalini kuchaytirish, raqamli infratuzilmani takomillashtirish va innovatsion faoliyatni rag‘batlantirish zarurligini ko‘rsatadi.

Umuman olganda, raqamli iqtisodiyot sharoitida intellektual xizmatlar bozorini rivojlantirish milliy iqtisodiyotning innovatsion salohiyatini oshirish, xizmatlar eksportini kengaytirish va barqaror iqtisodiy o‘shishni ta’minlashning muhim sharti hisoblanadi. Shu bois, ushbu sohada raqamli platformalarni rivojlantirish, malakali kadrlar tayyorlash,

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

intellektual mulkni himoya qilish va davlat–biznes–ilm-fan hamkorligini kuchaytirish istiqboldagi ustuvor vazifalardan biri bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti farmoni. “O‘zbekiston – 2030 strategiyasi to‘g‘risida”. PF–158-son, 2023-yil 11-sentabr.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. “Xizmatlar sohasini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”. VMQ–246-son, 2017-yil 27-aprel.
3. World Bank. World Development Report 2024: Digital Transformation and Services Economy. Washington, DC: World Bank, 2024.
4. OECD. Digital Economy Outlook 2023. Paris: OECD Publishing, 2023.
5. United Nations. UNCTAD Digital Economy Report 2023. New York: United Nations, 2023.
6. International Labour Organization (ILO). World Employment and Social Outlook 2024. Geneva: ILO, 2024.
7. Porter, M.E. Competitive Advantage of Nations. New York: Free Press, 1990.
8. Schumpeter, J.A. The Theory of Economic Development. Cambridge: Harvard University Press, 1934.
9. Castells, M. The Rise of the Network Society. Oxford: Blackwell Publishers, 2010.
10. Brynjolfsson, E., McAfee, A. The Second Machine Age. New York: W.W. Norton & Company, 2014.
11. Chesbrough, H. Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology. Harvard Business School Press, 2003.
12. Tapscott, D. The Digital Economy: Promise and Peril in the Age of Networked Intelligence. New York: McGraw-Hill, 1996.
13. Shodmonov Sh.Sh. Iqtisodiyot nazariyasi. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.
14. Qodirov A., Abdulkarimov B. Xizmatlar iqtisodiyoti. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
15. Rasulov A. Innovatsion iqtisodiyot asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2022.